

Έρευνα θεματικής συσχέτισης δεδομένων χρήσης βιβλιακού υλικού και πρόσβασης σε αυτό (δανεισμών και διαδανεισμών) και δεδομένων τοπικής συλλογής. Συμπεράσματα σχετικά με την ανάπτυξη της συλλογής.

Θεοδώρα Τσώλη

Πάντειον Πανεπιστήμιο. Βιβλιοθήκη-Υπηρεσία Πληροφόρησης (BYΠΠΠ)

Λεωφ. Συγγρού 136, 176 71 Αθήνα

thetsoli@panteion.gr

Περίληψη

Η αξιολόγηση της συλλογής εντύπων μονογραφιών μιας βιβλιοθήκης είναι μία μόνο από τις πολλαπλές αξιολογήσεις που μπορούν να γίνουν τόσο όσον αφορά στην ανάπτυξη της συλλογής όσο και ευρύτερα στη γενική αξιολόγηση της αποδοτικότητά της και της επίδρασής της στην κοινότητα. Ποικίλες ποσοτικές και ποιοτικές μέθοδοι έχουν προταθεί, και ανάμεσά τους βρίσκονται η συγκέντρωση δεδομένων χρήσης και πρόσβασης στο υλικό (δεδομένα δανεισμού και διαδανεισμού). Αρκετοί συγγραφείς εισάγουν τη συνδυασμένη χρήση τέτοιων δεδομένων μέσω διαφόρων «δεικτών χρήσης» συλλογής (use factors) που επιτρέπουν τον εντοπισμό τμημάτων της συλλογής που είναι ενισχυμένα σε σχέση με άλλα ή τμημάτων που έχουν αναπτυχθεί δυσανάλογα με τη χρήση τους.

Ο στόχος της παρούσας ανάλυσης είναι η αποτύπωση της θεματικής κατανομής αιτημάτων διαδανεισμού και της χρήσης της τοπικής συλλογής εντύπων μονογραφιών (δεδομένα δανεισμού) σε σχέση με την υφιστάμενη συλλογή και τις προσκτήσεις. Τελικά, εξαγωγή συμπερασμάτων για τη χρήση της τοπικής συλλογής και την ορθολογική ανάπτυξή της. Η έρευνα στηρίζεται σε σχετικές μελέτες και δείκτες αποτίμησης χρήσης και στα ποσοτικά δεδομένα της υφιστάμενης συλλογής μονογραφιών (holdings), των δανεισμών, των επιτυχημένων αιτημάτων διαδανεισμών και των νέων αποκτημάτων του έτους 2007. Η θεματική ανάλυση στηρίχτηκε στην κατηγοριοποίησή τους με βάση ταξινομικούς αριθμούς Dewey.

Η θεματική ανάλυση ποικίλων δεδομένων για το υλικό και τη χρήση του, βοηθά τις υπηρεσίες ανάπτυξης συλλογής και διαδανεισμού να αποτιμήσουν την τρέχουσα κατάσταση και να προγραμματίσουν τη δράση τους. Η ανάλυση αποτελεί μια από τις πρώτες προσπάθειες της Βιβλιοθήκης του Παντείου (BYΠΠΠ) να αξιολογήσει τη συλλογή της με ένα συνδυασμό δεικτών που αξιοποιούν δεδομένα από διαφορετικά τμήματα. Προτείνει ένα σύνολο δεικτών που έχουν αποδειχτεί από τη

βιβλιογραφία ικανοί να συμβάλλουν στην συνθετική αξιολόγηση της διαδικασίας ανάπτυξης της συλλογής.

Λέξεις κλειδιά: Αξιολόγηση συλλογής, θεματική ανάλυση, χρήση συλλογής, διαδανεισμός, δανεισμός.

Abstract

Collection evaluation, particularly which of printed material, is only one aspect of library evaluation which regards both collection development and general assessment of library performance. Among several qualitative and quantitative methods we find the use factors approach based on information about library holdings, use of material and access to it, namely circulation data and interlibrary loan requests. These factors enable to determine parts of the collection which are heavily used or parts that are disproportionately developed compared to their use by patrons.

This case study aims at displaying subject distribution of filled ILL requests and the use of local collection of monographs (circulation data) compared to holdings data. We then look at how these distribution correlates with acquisitions and their subject distribution. Conclusions refer to the current use of local collection and to recommendations for rational collection development decisions. The research is based on holdings data, printed monographs usage data, access statistics (circulation and ILL data) and acquisitions data for the year 2007. Subject analysis is based on Dewey Classification groups.

Subject analysis of material usage by patrons, based on data coming from diverse departments, helps those departments to identify parts of the collection with weaknesses and make informed collection development decisions. The case study is among the first attempts of the Panteion University Library to evaluate its collection with the use of a combination of use factors and information from different departments. It proposes a set of factors that have been proved to offer to a synthetic evaluation of collection development process.

Keywords: collection development, subject analysis, circulation statistics, interlibrary loan, collection use.

1. Εισαγωγή

Η διαχείριση συλλογής αποτελεί μια διαδικασία καθοριστική για τη ζωή μιας βιβλιοθήκης. Ορίζεται από πλήθος λειτουργιών και αρμοδιοτήτων και συνιστά μια πολυδιάστατη δραστηριότητα που επηρεάζεται, αλλά και επηρεάζει, δραστηριότητες και αντικείμενα όπως ο κατάλογος, οι κανόνες δανεισμού και πρόσβασης στο υλικό, η ανάπτυξη ηλεκτρονικών / διαδραστικών υπηρεσιών προς τους χρήστες και η επικοινωνία με την κοινότητα (Johnson, 2004). Αν λοιπόν αυτή η πολυδιάστατη διαδικασία είναι σε τέτοια έκταση παρούσα στη ζωή της βιβλιοθήκης, έπεται ότι το κομμάτι της που αφορά στην αξιολόγηση της συλλογής είναι ίσως το πιο σημαντικό, ως μηχανισμός ελέγχου της καταλληλότητας της συλλογής και των μεταβαλλόμενων αναγκών της κοινότητας και των χρηστών. Ο Evans (1995, σ. 401) περιέγραψε λακωνικά τι σημαίνει η αξιολόγηση : απλά, η εύρεση και απόδοση αξίας σε ένα αντικείμενο ή δραστηριότητα. Πράγματι, ποιά είναι το νόημα να διαρθρώνεις μια διαδικασία και να συγκροτείς ένα πλέγμα αντικειμένων και υπηρεσιών αν «εκτροχιάζεις» στο τέλος μακριά από αυτό που πραγματικά παρέχεις, από αυτό που πραγματικά χρειάζονται οι χρήστες σου και αυτό που πραγματικά επιδιώκει το ίδρυμα που ανήκει η βιβλιοθήκη¹;

Η αξιολόγηση της συλλογής γίνεται για λόγους όπως η μέτρηση της καταλληλότητας και της ποιότητας της συλλογής, ο εντοπισμός αδυναμιών στη θεματική κάλυψη, η διερεύνηση της ικανοποίησης των χρηστών, η κατανομή του προϋπολογισμού, η απόσυρση υλικού και η εξεύρεση αποτελεσματικότερων τρόπων αξιοποίησης των πόρων του ιδρύματος, των βιβλιοθηκονόμων και του κοινού. Είναι πάντως αποδεκτό, ότι με την αλλαγή «παραδείγματος» που φέρνει η ψηφιακή εποχή, η αξιολόγηση της συλλογής δε γίνεται τόσο για να κριθεί η ποιότητά της με απόλυτα μέτρα,² όσο για να διερευνηθεί κατά πόσο αυτή σχετίζεται και ανταποκρίνεται στους στόχους της βιβλιοθήκης και της κοινότητας και τελικά στις ανάγκες των χρηστών της. Σε αυτό προσβλέπουν και οι μέθοδοι και τεχνικές αξιολόγησης που κατηγοριοποιούνται³ ως έρευνες χρήσης ή χρηστών (user centered / based). Αυτές προχωρούν πέρα από τη συλλογή αυτή καθ' αυτή, υιοθετώντας μεθόδους και τεχνικές προσδιορισμού των προτύπων χρήσης της από τους χρήστες. Υπονοείται πως η καταλληλότητα μιας συλλογής σχετίζεται με τη χρήση της, καθώς και ότι τα αντικειμενικά δεδομένα χρήσης/ζήτησης υλικού παρέχουν μια αντιπροσωπευτική εικόνα της χρησιμότητας της συλλογής, αλλά και των απόψεων που έχουν οι χρήστες για το κατά πόσο η συλλογή ανταποκρίνεται στις ανάγκες τους (Evans, 1995, σ. 418). Ωστόσο, αυτά τα δεδομένα δεν ενδείκνυται να μελετώνται απομονωμένα αλλά σε συσχέτιση, αναμεταξύ τους και με την υφιστάμενη συλλογή και τη θεματική της διάρθρωση.

Η προσέγγιση που υιοθετούμε στην παρούσα ανάλυση στηρίζεται στην πεποίθηση ότι η ανάλυση των δεδομένων του δανεισμού και των αιτημάτων διαδανεισμού σε σχέση με την υφιστάμενη συλλογή (holdings) μπορεί :

- να προσδιορίσει τμήματα της συλλογής με συγκριτικά μικρή χρήση,
- να εντοπίσει τον πυρήνα της συλλογής που ικανοποιεί τη μεγαλύτερη ζήτηση,

¹ Μιλάμε πια όχι απλά για την αξιολόγηση της συλλογής αλλά για την αξιολόγηση της (διαδικασίας) διαχείρισης της συλλογής που είναι διαφορετικό πράγμα (Capigan, 1996, σ. 273) και αποτελεί διακύβευμα σε μια εποχή οικονομικών δυσχερειών, ανταγωνιστικών ομάδων, φυσικών περιορισμών και πλεονεκτικών μεθόδων πρόσβασης στην πληροφορία.

² Πράγματι, κάθε άλλο παρά απόλυτα μέτρα μπορούμε να θέσουμε για τη μέτρηση της ποιότητας μιας συλλογής αφού αυτή καθορίζεται από συνέργεια υποκειμενικών και αντικειμενικών παραγόντων (βλ. Gorman, 2000, σ. 319 ; Johnson, 2004, σ. 271; Evans, 1995, σ. 401; Bodi, Maier-O'Shea, 2005).

³ Γενικά, οι μεθοδολογίες αξιολόγησης συλλογής διακρίνονται σε όσες εστιάζουν στη συλλογή αυτή καθ' αυτή (collection based) και σε όσες εστιάζουν στο πως, από ποιους και γιατί χρησιμοποιούνται (user based) (Johnson, 2004, σ. 270; Gorman, 2000, σ. 312-5; Agee, 2005, σ. 92).

- να υποδείξει το είδος της χρήσης της συλλογής, που δείχνει η μη ικανοποίηση του χρήστη, ο οποίος στρέφεται αλλού μέσω της υπηρεσίας διαδανεισμού.

Σε κάθε περίπτωση, δεν παραβλέπουμε τους προβληματισμούς και τα μειονεκτήματα που έχει κάθε επιλογή (Lockett, 1989; Evans, 1995, σ. 418-9; Aguilar, 1986, σ. 17-9), ειδικά αν γίνεται μεμονωμένη εφαρμογή της. Για αυτό και επιχειρούμε να συνδυάσουμε διάφορα δεδομένα καθώς και στοιχεία για τις προσκτήσεις, ώστε να συσχετίσουμε τα πραγματικά αιτήματα για μονογραφίες με το πραγματικό υλικό που τελικά εισήχθη στη συλλογή.

2. Κίνητρα και στόχοι

Η Βιβλιοθήκη-Υπηρεσία Πληροφόρησης του Παντείου Πανεπιστημίου (ΒΥΠΠΠ) εξυπηρετεί μια κοινότητα περίπου 13.500 ενεργών μελών που ανήκουν σε 10 προπτυχιακά τμήματα και 14 μεταπτυχιακά προγράμματα σπουδών. Αυτά αναλύουν και διερευνούν όλο το φάσμα των κοινωνικών και πολιτικών επιστημών, με συνέπεια η ΒΥΠΠΠ να αναπτύσσει τη συλλογή της σε ένα μεγάλο εύρος θεμάτων. Ορισμένα χαρακτηριστικά της διαδικασίας ανάπτυξης της συλλογής, καθώς και η υπόθεση ότι υπάρχει ανισορροπία στη θεματική κάλυψη της συλλογής σε σχέση με τη χρήση (δανεισμός) και τα αιτήματα πρόσβασης σε υλικό (αιτήματα διαδανεισμού), μας ώθησαν να αναλάβουμε την παρούσα ανάλυση. Η υπόθεση είναι ότι υπάρχουν θεματικές κατηγορίες που αξιοποιούνται περισσότερο από άλλες (υπερ- και υποχρησιμοποιούνται) πράγμα που αποτελεί ένδειξη ελλιπούς στήριξης τους μέσω της ανάπτυξης της συλλογής. Τέτοιες κατηγορίες είναι η ψυχολογία, η κοινωνιολογία των ΜΜΕ, η θρησκεία και η λογοτεχνία. Επίσης, θέλουμε να διερευνήσουμε αν η υπόθεση της ανισορροπίας ενισχύεται από τα δεδομένα των προσκτήσεων για τις διάφορες κατηγορίες. Ο στόχος της ανάλυσης είναι να επαληθευτεί ή απορριφθεί αυτή η υπόθεση και να προταθούν ορισμένοι δείκτες χρήσης ως εργαλεία αποτύπωσης της υφιστάμενης κατάστασης και βελτίωσης της διαδικασίας επιλογής υλικού.

Σχετικά με τα χαρακτηριστικά της διαδικασίας ανάπτυξης της συλλογής της ΒΥΠΠΠ παρατηρούμε τα εξής :

Πολιτική επιλογής υλικού. Η βιβλιογραφία τονίζει τη σημασία που έχει η γραπτή πολιτική ανάπτυξης συλλογής, που χαρακτηρίζεται από συστηματικότητα, συνοπτικότητα και συνέπεια με τη γενική πολιτική και αποστολή της βιβλιοθήκης και του ιδρύματος⁴. Η ΒΥΠΠΠ δεν διαθέτει μια τυπική, γραπτή πολιτική αυτής της μορφής, αλλά μόνο δηλώσεις στον εσωτερικό κανονισμό (για τις δραστηριότητες του αντίστοιχου τμήματος) και τη γνώση του προσωπικού που για πολλά χρόνια είχε και έχει την ευθύνη διαχείρισης των προσκτήσεων. Αυτή η μακροχρόνια πρακτική, ενώ μπορεί να αξιοποιεί στο μέγιστο την εσωτερική γνώση του οργανισμού, δεν μπορεί να δώσει πληροφόρηση στηριγμένη σε στέρεα δεδομένα, τόσο στο προσωπικό όσο και στη διοίκηση. Επιπλέον, δεν μπορεί να προστατέψει τη βιβλιοθήκη από εξωτερικές πιέσεις (χρηματοδότηση, δωρεές) όσο και από εσωτερικές (π.χ. έλλειψη χώρου, ακυρώσεις συνδρομών) (Johnson, 2004, σ. 73-76).

Προϋπολογισμός και κατανομή του. Η πρόταση προϋπολογισμού που καταθέτει κάθε οικονομικό έτος μια βιβλιοθήκη είναι ένα κείμενο που καθορίζεται από πλήθος εξωτερικών και εσωτερικών παραγόντων (χαρακτηριστικά της κοινότητας, εκπαιδευτικές μέθοδοι, τιμές, μορφές του υλικού και τρόποι πρόσβασης, κ.ά.), ενώ η κατανομή του γίνεται με διάφορους τρόπους (θεματικά, ανά είδος υλικού, κ.λπ.). Και οι δύο διαδικασίες

⁴ Αλλά και ως κείμενο ακολουθεί συνήθως ορισμένο τυπικό έτσι ώστε, αφενός να συμπεριλαμβάνει όλες τις σχετικές πληροφορίες (είδη χρηστών, συνοπτική περιγραφή κοινότητας) και αφετέρου να αποδίδει ευκρινώς την πολιτική επιλογής υλικού ανάλογα με διάφορα κριτήρια.

ρυθμίζονται από τη γραπτή πολιτική ανάπτυξης συλλογής και από δεδομένα που αφορούν προηγούμενες κατανομές, υπόλοιπα, χρήση της συλλογής, ηλεκτρονικές υπηρεσίες και πηγές, κ.ά. Όσο λιγότερα στοιχεία υπάρχουν για αυτά τα θέματα τόσο δυσκολότερη γίνεται η διαδικασία κατάθεσης μιας πρότασης και κατόπιν η κατανομή. Και αυτό, γιατί η έλλειψη στοιχείων και υποβάθρου αδυνατεί να αντικατοπτρίσει την πραγματική εικόνα της συλλογής, να συλλάβει τις μεταβαλλόμενες ανάγκες της κοινότητας, να στηρίζει τις προτάσεις, να αντισταθεί σε κοντόφθαλμες απαιτήσεις ομάδων και ατόμων. Το αποτέλεσμα είναι μια ανορθολογική κατανομή που αποκλίνει από την τρέχουσα χρήση και αποτελεσματικότητα της συλλογής, τις πραγματικές ανάγκες εκπαίδευσης και έρευνας, και από τις τάσεις που επιβάλλει η τεχνολογική εξέλιξη.

Ελλιπής γνώση της τρέχουσας κατάστασης. Είναι κοινός τόπος ότι στόχος μας, ως βιβλιοθηκονόμοι, είναι να αναπτύσσουμε συλλογές που ανταποκρίνονται στους στόχους της βιβλιοθήκης και του οικείου ιδρύματος, είναι κατάλληλες και ανταποκρίνονται στις εκπαιδευτικές, ερευνητικές, διδακτικές ή άλλες ανάγκες της κοινότητας. Σε ποίο βαθμό όμως γίνεται αυτό όταν οι βιβλιοθηκονόμοι που είναι επιφορτισμένοι με το έργο της ανάπτυξης της συλλογής (αλλά και όλο το ανθρώπινο δυναμικό της βιβλιοθήκης) έχουν μερική ή εμπειρική γνώση στοιχείων όπως : τί είδους υλικό συγκροτεί τη συλλογή, σε ποιούς θεματικούς τομείς κατανέμεται, ποιά τα πρότυπα χρήσης της συλλογής, σε ποίο βαθμό η συλλογή είναι ξεπερασμένη ή όχι (χρονικά και θεματικά), ποιά τμήματα της συλλογής (θεματικά και ανά είδος) χρησιμοποιούνται και με ποιά ένταση, κ.ά.;

Υπό αυτό το πρίσμα, οι σκοποί της παρούσας ανάλυσης είναι:

- να συνεισφέρει με ορισμένα αντικειμενικά δεδομένα στη διερεύνηση της διαδικασίας ανάπτυξης της συλλογής που σχετίζεται με τη χρήση και τη ζήτηση της συλλογής και ειδικότερα με την θεματική κατανομή αυτής,
- να συνεισφέρει με ένα σύνολο δεικτών χρήσης που θα λειτουργήσουν ως εργαλεία κατανόησης της χρησιμότητας και αποτελεσματικότητας της συλλογής,
- να συμβάλλει στην καθιέρωση ενός προγράμματος αξιολόγησης που θα περιλαμβάνει διερεύνηση και άλλων δεδομένων χρήσης (π.χ. επιτόπια χρήση, πρόσβαση σε ηλεκτρονικές πηγές) ή τη συσχέτιση της χρήσης της συλλογής με το αναλυτικό πρόγραμμα του πανεπιστημίου.

3. Ανασκόπηση της βιβλιογραφίας

Από τις αρχές της δεκαετίας του '70 εμφανίζονται στη βιβλιογραφία αναφορές και έρευνες που αναδεικνύουν το ρόλο που παίζουν τα στατιστικά δεδομένα χρήσης των δανεισμών και των αιτήσεων διαδανεισμών στην αποτίμηση της χρήσης μιας συλλογής και στη σχετική ισχύ ή αδυναμία τμημάτων ή ολόκληρης της συλλογής⁵. Ο Bonn (1974) διατύπωσε την έννοια του «δείκτη χρήσης» (“use factor”) για να συσχετίσει τους δανεισμούς με την υφιστάμενη συλλογή (holdings), υποστηρίζοντας πως η αναλογία δανεισμών ανά θεματική κατηγορία προς holdings ανά θεματική κατηγορία παρέχει ένα μέσο ελέγχου των πολιτικών επιλογής υλικού και των ρυθμών προσκτήσεων. Ένας δείκτης που ισούται με 1.00 δείχνει ότι η χρήση αυτού του τμήματος της συλλογής βρίσκεται σε απόλυτη ισορροπία με τα holdings για το ίδιο θέμα. Περαιτέρω επεξεργασία του δείκτη του Bonn παρέχει ο Mills (όπως αναφέρεται στον Aguilar, 1986), μέσω της έννοιας του «ποσοστού αναμενόμενης χρήσης» (“percentage of expected use”-PEU) του υλικού μιας θεματικής κατηγορίας (που προκύπτει από τον πολλαπλασιασμό του δείκτη του Bonn με το 100). Μια θεματική κατηγορία με δείκτη πάνω από το 100

⁵ Ο Aguilar (1986, σ. 17) τονίζει ότι πρέπει να δοθεί σημασία σε αυτές τις μεθόδους γιατί οι συνηθισμένες ποσοτικές και ποιοτικές μέθοδοι χαρακτηρίζονται από περιορισμούς και κυρίως ότι απομονώνουν τη συλλογή από τους χρήστες και το περιβάλλον.

υπερχρησιμοποιείται και το αντίστροφο. Την ίδια εποχή αρχίζουν να εμφανίζονται έρευνες που προτείνουν, ως ένα επιπλέον εργαλείο εντοπισμού των αδυναμιών μιας συλλογής, τα δεδομένα των αιτήσεων διαδανεισμών καθώς και τις στατιστικές προσκλήσεων. Σχετική έρευνα δημοσίευσαν οι New και Ott (1974)⁶ (η οποία όμως επικρίθηκε από τους Drott, et al. (1976)). Αυτοί πρότειναν με τη σειρά τους μια πολυσύνθετη φόρμουλα μεταβλητών για την αξιολόγηση αυτών και άλλων δεδομένων. Κατόπιν, οι Byrd, et al. (1982) προέβησαν σε έλεγχο της δυνατότητας χρήσης των δεδομένων διαδανεισμού και προσκλήσεων ως μέτρου της ισορροπίας μιας συλλογής συγκρίνοντας τις τιμές των δύο ανά θεματική περιοχή, έτσι ώστε, π.χ. ένας δείκτης προσκλήσεων χαμηλότερος αυτού των διαδανεισμών να υπονοεί περιορισμένες αγορές υλικού σε ένα τομέα υψηλής ζήτησης⁷. Σε σχέση με τους προηγούμενους, ο Aguilar (1986) υποστηρίζει τη συνδυαστική ανάλυση των δεδομένων holdings, δανεισμών και διαδανεισμών προκειμένου να προσδιοριστεί το πρότυπο πρόσβασης στο υλικό. Η μελέτη των στοιχείων διαδανεισμών μπορεί να επιβεβαιώσει ή να απορρίψει τα αποτελέσματα ανάλυσης της τοπικής συλλογής. Προτείνει το δείκτη «αναλογία διαδανεισμών προς holdings» (“ratio of borrowings to holdings”-RBH) που συγκρίνει το ποσοστό των διαδανεισμών σε σχέση με τα holdings μιας θεματικής περιοχής. Αργότερα, ο Ochoa (2002) εφαρμόζει συνδυαστικά τους δείκτες PEU και RBH για καθορισμένες θεματικές περιοχές και προτείνει την αξιολόγηση των συμπερασμάτων για τη λήψη αποφάσεων (π.χ. αύξηση ή μείωση του ρυθμού προσκλήσεων σε συγκεκριμένους τομείς ή την απόσυρση υλικού). Δημιουργεί 4 κατηγορίες συσχέτισης ανάλογα με το αν οι δύο δείκτες κινούνται παράλληλα θετικά ή αρνητικά από τη μέση τιμή τους ή αντίθετα σε σχέση με τη μέση τιμή τους. Από τον Bonn (1974) έως τους σύγχρονους συγγραφείς,⁸ γίνεται φανερό η χρησιμότητα που έχουν : α) η προσφυγή σε δεδομένα χρήσης της συλλογής που είναι εύκολο να αποκτηθούν και είναι σχετικά αντικειμενικά, β) η προσφυγή σε δεδομένα που προέρχονται από το περιβάλλον της βιβλιοθήκης και τους χρήστες της, γ) ο συνδυασμός δεδομένων από διαφορετικές μορφές χρήσης (δανεισμών και διαδανεισμών) και πηγές (holdings, προσκλήσεις) και δ) η θεματική ανάλυση (με βάση κάποιο ταξινομικό σύστημα ή τις θεματικές κατηγορίες Conspectus) των προηγούμενων δεδομένων. Όλα αυτά αναδεικνύουν με τον καλύτερο τρόπο τις αδυναμίες και τα ισχυρά σημεία μιας συλλογής.

4. Μεθοδολογία

4.1. Ανάλυση

Προκειμένου να διερευνήσουμε τις υποθέσεις και τους στόχους που θέσαμε χρησιμοποιήσαμε τους παρακάτω δείκτες :

A1. Για την παραγωγή αντικειμενικών δεδομένων σχετικά με τη χρήση της συλλογής χρησιμοποιήθηκε ο δείκτης «ποσοστό αναμενόμενης χρήσης» (PEU), μέσω του οποίου εντοπίζουμε τμήματα της συλλογής που υπερ- ή υποχρησιμοποιούνται.

A2. Για την παραγωγή αντικειμενικών δεδομένων σχετικά με τις αποτυχημένες προσπάθειες πρόσβασης σε υλικό (αιτήματα διαδανεισμού) χρησιμοποιήθηκε ο δείκτης

⁶ Αυτοί ήθελαν να αναδείξουν τη σημασία που έχει οι βιβλιοθηκονόμοι να αξιοποιούν τα έτοιμα δεδομένα που έχουν και να χρησιμοποιούν τα δεδομένα του διαδανεισμού ως ένα τρόπο προσδιορισμού αδυναμιών της συλλογής.

⁷ Ο Mortimore (2006) τους ασκεί κριτική (καθώς και στον Henderson (2000)), για την παράλειψή τους να συμπεριλάβουν τα στοιχεία δανεισμών στις έρευνές τους, σημειώνοντας πως έτσι δεν λαμβάνονται υπόψη οι συνολικές προσπάθειες των χρηστών να αποκτήσουν πρόσβαση σε υλικό που θέλουν.

⁸ Τη συνδυαστική λογική δεδομένων χρήσης, holdings και προσκλήσεων επιδοκιμάζουν οι Knievel, et al. (2006) και οι Day, Revill (1995). Οι πρώτοι χρησιμοποιούν τις θεματικές κατηγορίες Conspectus για την ανάλυση της χρήσης με στόχο τη δημιουργία ενός εργαλείου λήψης αποφάσεων. Οι δεύτεροι στοχεύουν στο να αναλύσουν τη χρήση των προσκλήσεων ώστε να προσδιορίσουν τις «ενεργές» και «μη ενεργές» περιοχές της συλλογής.

«αναλογία διαδανεισμών προς υφιστάμενη συλλογή (holdings)» (RBH), μέσω του οποίου, επίσης, εντοπίζουμε τμήματα της συλλογής που παρουσιάζουν αυξημένη ζήτηση.

A3. Επιβεβαίωση των παραπάνω γίνεται με σύγκριση των δεικτών PEU και RBH και δημιουργία ενός πρακτικού εργαλείου – πίνακα απόφασης για τον προσδιορισμό των τμημάτων που απαιτούν προσοχή.

B. Η σύγκριση των δεδομένων των προσκτήσεων με αυτά της χρήσης γίνεται με την κατασκευή των αντίστοιχων γραφικών παραστάσεων προκειμένου να εντοπιστούν περιοχές όπου η ζήτηση υλικού δεν αντιστοιχεί με τις αγορές που γίνονται.

4.2. Δεδομένα

Τα δεδομένα για τους δανεισμούς που πραγματοποιήθηκαν, τα αιτήματα διαδανεισμού που καταχωρήθηκαν, τα holdings της συλλογής και τις προσκτήσεις, προέρχονται από τη ΒΥΠΠΠ και αφορούν το έτος 2007 (Ιανουάριος – Δεκέμβριος). Συγκεκριμένα :

- Τα holdings αναφέρονται στο σύνολο των μονογραφιών (τίτλων) της συλλογής που είναι ταξινομημένες και δανείζονται. Εξαιρείται υλικό που δανείζεται αλλά έχει μόνο ένδειξη ταξινόμησης (π.χ. διατριβές) καθώς και υλικό που είναι ταξινομημένο αλλά δεν δανείζεται (π.χ. περιοδικά).
- Τα στοιχεία για τους δανεισμούς που πραγματοποιήθηκαν αφορούν τα αντίτυπα που δανείστηκαν και ανήκουν στα holdings όπως περιγράφηκαν πριν. Εξαιρέθηκαν ελάχιστα βιβλία που δανείστηκαν και ανήκουν σε ταξινομικούς αριθμούς που αφαιρέθηκαν από την τελική κατηγοριοποίηση.
- Τα στοιχεία για τους διαδανεισμούς που πραγματοποιήθηκαν αφορούν τις αιτήσεις που κατατέθηκαν και εκτελέστηκαν επιτυχώς το προηγούμενο διάστημα. Εξαιρούνται οι αιτήσεις για υλικό όπως διατριβές ή αναφορές.
- Τα στοιχεία για τις προσκτήσεις προκύπτουν από τα βιβλιογραφικά δελτία που δημοσιοποίησε η ΒΥΠΠΠ και περιλαμβάνουν το σύνολο των προσκτήσεων που καταλογογραφήθηκε το διάστημα Ιαν.-Δεκ. 2007 και δίνουν μια πραγματική εικόνα για το υλικό που ζητήθηκε μέσω της τυπικής διαδικασίας παραγγελιών.
- Όλα τα παραπάνω δεδομένα κατηγοριοποιήθηκαν σε 16 θεματικές κατηγορίες και 45 υποκατηγορίες⁹ σύμφωνα με το ταξινομικό σύστημα Dewey το οποίο εφαρμόζει η ΒΥΠΠΠ. Οι 16 θεματικές περιοχές φαίνονται στον Πίνακα 1.

4.3. Περιορισμοί

Ένας βασικός περιορισμός της ανάλυσης είναι ότι αυτή εξετάζει τα δεδομένα ενός μόνο έτους (2007). Αυτό οφείλεται κυρίως στην έλλειψη μεγάλου δείγματος αιτημάτων διαδανεισμού για μονογραφίες τα προηγούμενα χρόνια. Αν και ακόμα αυτό το δείγμα είναι εξαιρετικά μικρό, η διαφαινόμενη αυξητική τάση μας ωθεί να θεωρήσουμε αυτή τη χρονιά ως έτος βάσης για μια έρευνα που μπορεί να συνεχιστεί και τα επόμενα χρόνια. Άλλος περιορισμός αναφέρεται στο ότι δεν ήταν δυνατό, λόγω έλλειψης προσωπικού, χρόνου και τεχνικής δυνατότητας, να συγκεντρωθούν δεδομένα επιτόπιας χρήσης του υλικού για το έτος. Κρίθηκε ότι θα ήταν παραπλανητικά τέτοια δεδομένα για μικρό διάστημα. Αναφορικά με τις θεματικές κατηγορίες, αυτές διαμορφώθηκαν με κριτήριο τη θεματική συσχέτιση και τη διεπιστημονικότητα που χαρακτηρίζει το μεγαλύτερο όγκο του μονογραφιών μιας βιβλιοθήκης κοινωνικών και πολιτικών επιστημών. Γι' αυτό, ορισμένες από τις 16 κατηγορίες

⁹ Η ανάλυση των δεδομένων για τις 45 θεματικές υποκατηγορίες δεν περιλαμβάνεται στην παρούσα ανάλυση.

περιλαμβάνουν ένα εύρος αριθμών από διάφορα σημεία του πίνακα. Ωστόσο, υπάρχουν ενδείξεις για μεγαλύτερη ανάλυση των ομάδων. Άλλο σημείο προβληματισμού αφορούσε στη μελέτη της συσχέτισης των δεδομένων με τις προσκτήσεις : α) τα βιβλιογραφικά δελτία περιλαμβάνουν υλικό που έχει ζητηθεί από τα μέλη ΔΕΠ και όχι υλικό που εισήχθη στη

Πίνακας: 1 - Οι 16 θεματικές κατηγορίες με βάση τον ταξινομικό αριθμό Dewey		
Θεματική κατηγορία	Ταξινομικοί αριθμοί Dewey	Περιγραφή
1	000-089	Πληροφορική, Επιστήμες της πληροφόρησης, Μουσειολογία, Δημοσιογραφία
2	100-149+160-199	Φιλοσοφία, Ηθική, Λογική, Αρχαία ελληνική φιλοσοφία, Σύγχρονη φιλοσοφία
3	150-158+610-618	Ψυχολογία, Ιατρική, Ψυχιατρική
4	200-299	Θρησκεία
5	300-301	Κοινωνικές επιστήμες, Κοινωνιολογία
6	302	Κοινωνική αλληλεπίδραση, Κοινωνιολογία των ΜΜΕ
7	303-307	Κοινωνικές διεργασίες, Οικολογία, Δημογραφία-μετανάστευση, Κοινωνικές ομάδες, Κουλτούρα και θεσμοί-Κοινωνική ανθρωπολογία, Αστική κοινωνιολογία
8	320-328	Πολιτική επιστήμη, Πολιτικά συστήματα, Κράτος, Πολιτικά δικαιώματα, Πολιτικά κόμματα, Διεθνής μετανάστευση, Διεθνείς σχέσεις, Νομοθετική διαδικασία
9	330-339	Οικονομία, Οικονομική της εργασίας, Χρηματοοικονομική, Κομμουνισμός, Δημόσια οικονομική, Διεθνής οικονομική, Παραγωγή-βιομηχανίες-οικονομική ανάπτυξη, Μακροοικονομική
10	340-349	Δίκαιο, Διεθνές δίκαιο, Συνταγματικό και διοικητικό δίκαιο, Οικονομικό-εμπορικό δίκαιο, Κοινωνικό δίκαιο, Ποινικό δίκαιο, Ιδιωτικό δίκαιο, Δικονομία
11	350-368	Δημόσια διοίκηση, Στρατιωτική επιστήμη, Κοινωνικά προβλήματα και υπηρεσίες, Εγκληματολογία
12	370-599	Εκπαίδευση, Εμπόριο-επικοινωνίες, Ήθη και έθιμα, Γλώσσα, Φυσικές επιστήμες
13	650-659	Λογιστική, Διοίκηση και οργάνωση, Δημόσιες σχέσεις
14	700-796	Τέχνες
15	800-875+880-899	Ρητορική, Ιστορία λογοτεχνίας, Εθνικές λογοτεχνίες, Ελληνική λογοτεχνία
16	900-999	Παγκόσμια ιστορία, Γεωγραφία και ταξίδια, Ιστορία της Ελλάδας, Ιστορία της Ευρώπης

συλλογή αλλιώς (π.χ. δωρεές), το οποίο όμως συμπεριλαμβάνεται και στα holdings και στο υλικό που δανείστηκε το συγκεκριμένο έτος, β) η επιλογή του έτους ελέγχου (2007) έγινε γιατί η λήψη απόφασης για την αγορά βιβλίων δεν γίνεται με βάση αναλυτικά δεδομένα χρήσης της υφιστάμενης συλλογής (όπως αυτά που παρουσιάζουμε εδώ), ούτε με κάποια επικαιροποιημένη μελέτη της θεματικής διάρθρωσης των ακαδημαϊκών τμημάτων / προγραμμάτων και των ερευνητικών ενδιαφερόντων των μελών, ώστε να επιλεγεί η επόμενη χρονική περίοδος. Τέλος, ένα σημείο δυσκολίας αφορούσε τις μονογραφίες που ζητήθηκαν μέσω διαδανεισμού και δεν είχαν ταξινόμηση Dewey, ενώ επιπλέον το αυτοματοποιημένο σύστημα της ΒΥΠΠΠΙ δεν ήταν παραμετροποιημένο έτσι ώστε να παράγει τα δεδομένα δανεισμών και holdings με βάση τον ταξινομικό αριθμό.

5. Αποτελέσματα και σχόλια

Στο τμήμα 4.1. περιγράψαμε τον τρόπο ανάλυσης των στοιχείων χρήσης σε συνδυασμό με τα δεδομένα για την υφιστάμενη συλλογή και τις προσκτήσεις καθώς και τους δείκτες που χρησιμοποιήσαμε. Στον Πίνακα 2 υπάρχουν συγκεντρωμένα τα στοιχεία (απόλυτοι αριθμοί και ποσοστά) για όλα τα παραπάνω. Παρατηρούμε ότι τα μεγαλύτερα ποσοστά χρήσης της συλλογής εμφανίζονται στην κατηγορία 7 που περιλαμβάνει μεγάλο αριθμό κοινωνικών επιστημών και αντίστοιχο εύρος αριθμών. Ωστόσο, αυτή η θεματική κατηγορία δεν αντιστοιχεί ούτε στο μεγαλύτερο (αναλογικά) τμήμα της συλλογής ούτε στο μεγαλύτερο μερίδιο προσκτήσεων. Αντίστροφα, κατηγορίες όπως η 1 και η 4 έχουν πολύ μικρή χρήση.

A.1. Δείκτης «αναμενόμενου ποσοστού χρήσης-PEU». Στον Πίνακα 3 βλέπουμε όλες τις θεματικές κατηγορίες ανάλογα με το δείκτη PEU. Δείκτης πάνω από το 100% υποδεικνύει εντατική χρήση ενός θέματος. Παρατηρούμε ότι οι μισές θεματικές υπερχρησιμοποιούνται και μάλιστα οι 6 (Κοινωνιολογία των ΜΜΕ και 3 (Ψυχολογία-Ψυχιατρική) έχουν δείκτη

Πίνακας: 2 - Δεδομένα για δανεισμούς, διαδανεισμούς, holdings και προσκτήσεις για το 2007									
Θεματική κατηγορία	Εύρος	Holdings	%	Δανεισμός	%	Διαδανεισμός	%	Προσκτήσεις	%
1	000-089	1129	2,6	879	1,7	0	0	34	2,2
2	100-149+ 160-199	2121	4,9	2074	4,0	16	7,6	58	3,7
3	150-158+ 610-618	1350	3,1	3070	6,0	11	5,2	40	2,5
4	200-299	687	1,6	455	0,9	1	0,5	22	1,4
5	300-301	1288	3,0	1727	3,3	8	3,8	30	1,9
6	302	983	2,2	2333	4,5	6	2,9	28	1,8
7	303-307	4704	10,8	6916	13,3	40	19,0	139	8,9
8	320-328	4677	10,7	5988	11,5	16	7,6	196	12,5
9	330-339	6197	14,2	6155	11,8	23	11,0	240	15,3
10	340-349	5789	13,2	5292	10,2	33	15,7	233	14,8
11	350-368	2534	5,8	4745	9,1	7	3,3	66	4,2
12	370-599	2759	6,3	2802	5,4	20	9,6	84	5,4
13	650-659	1106	2,5	1617	3,1	2	1,0	46	2,9
14	700-796	1105	2,5	1289	2,5	3	1,4	59	3,8
15	800-875+ 880-899	2942	6,7	1665	3,2	13	6,2	139	8,9
16	900-999	4307	9,9	4905	9,5	11	5,2	154	9,8
Σύνολο		43678	100	51912	100	210	100	1568	100

Πίνακας: 3-Δείκτης «αναμενόμενο ποσοστό χρήσης-PEU»	
Θεματική κατηγορία	PEU
6	204
3	193
11	156
13	124
7	123
5	110
8	107
14	100
16	95
12	85
9	83
2	81

10	77
1	65
4	56
15	47

σχεδόν διπλάσιο της βάσης του 100%¹⁰. Γενικά, σχεδόν το ½ των θεματικών κατηγοριών (οι 6, 3, 11, 13, 7, 5 και 8) υπερχρησιμοποιούνται σε σχέση με το όγκο τους στη συλλογή ενώ υπάρχουν 3 κατηγορίες (οι 1, 4 και 15) που έχουν χρήση γύρω από το μέσο της βάσης 100%.

A.2. Δείκτης «αναλογία διαδανεισμών προς holdings-RBH». Στον Πίνακα 4 βλέπουμε όλες τις θεματικές κατηγορίες ανάλογα με το δείκτη RBH. Παρατηρούμε ότι η διακύμανση του δείκτη σε σχέση με τη μέση τιμή (=0,94) δεν είναι τόσο μεγάλη όπως στο δείκτη PEU, ωστόσο υπάρχουν 4 κατηγορίες με πολύ υψηλή ζήτηση. Οι κατηγορίες 7, 3, 2 και 12 βρίσκονται μία τυπική απόκλιση πάνω από τη μέση τιμή (=0,94 και TA=0,55). Μάλιστα, η κατηγορία 3 (Ψυχολογία-Ψυχιατρική) καλύπτει το 3,1% της συλλογής ενώ η κατηγορία 7 το 10,8% και οι δείκτες είναι παρόμοιοι. Ομοίως, για τις κατηγορίες 14 και 16. Αντιθέτως, υπάρχουν 3 κατηγορίες με δείκτη μικρότερο του ½ της μέσης τιμής (οι 1, 4 και 13). Παρατηρούμε επίσης ότι οι κατηγορίες 1 και 4 επαναλαμβάνονται και στο δείκτη PEU¹¹. Συνολικά υπάρχουν 4 θεματικές περιοχές (3, 5, 6, 7) που ταυτίζονται με υψηλή χρήση και ζήτηση. Η ίδια ταύτιση υπάρχει και για 5 κατηγορίες που εμφανίζουν και χαμηλή χρήση και χαμηλή ζήτηση (1, 4, 9, 15, 16). Τα δεδομένα αυτά έρχονται να επιβεβαιώσουν τις αρχικές υποθέσεις μας για τη χρήση ορισμένων θεματικών κατηγοριών.

Πίνακας: 4-Δείκτης «αναλογία διαδανεισμών προς holdings-RBH»	
Θεματική κατηγορία	RBH
7	1,8
3	1,7
2	1,6
12	1,5
5	1,3
6	1,3
10	1,2
15	0,9
9	0,8
8	0,7
11	0,6
14	0,5
16	0,5
13	0,4
4	0,3
1	0,0

Πράγματι, η καθημερινή εργασία είχε δείξει ότι θέματα όπως Ψυχολογία, Κοινωνιολογία των ΜΜΕ Κοινωνική Αλληλεπίδραση και Κοινωνικές Ομάδες, Πολιτισμός και Θεσμοί, Κοινωνική Ανθρωπολογία, έχουν αυξημένη ζήτηση. Ωστόσο, η ανάλυση της χρήσης σε αυτό το επίπεδο δεν μας δίνει πληροφορίες για την «επίδοση» συγκεκριμένων τίτλων κάθε θεματικής περιοχής¹² ούτε αν η υψηλή ζήτηση οφείλεται σε συγκυριακούς παράγοντες ή συγκεκριμένα ερευνητικά ενδιαφέροντα των προγραμμάτων σπουδών που δεν έχουν αποτυπωθεί ακόμα στη συλλογή μέσω των προσκλήσεων. Ομοίως, δεν γνωρίζουμε αν η χαμηλή χρήση/ζήτηση οφείλεται σε πληρότητα και επάρκεια της συλλογής, σε απουσία ερευνητικού/διδασκτικού ενδιαφέροντος ή αστοχία προσκλήσεων. Επιπλέον, η ανάλυση της επιτόπιας χρήσης θα έδινε μια πληρέστερη εικόνα της «επίδοσης» κάθε θεματικής περιοχής.

A.3. Πίνακας απόφασης. Σύμφωνα με τους Aguilar (1986) και Ochoa (2002) μπορούμε να κατασκευάσουμε κανόνες-πίνακες λήψης αποφάσεων (decision tables) ή απλά πίνακες των χαρακτηριστικών χρήσης των θεματικών κατηγοριών (Mortimore, 2006, σ. 30), που θα αποτελέσουν ένα βοηθητικό

εργαλείο στην επιλογή υλικού και γενικά στην επισκόπηση των τάσεων της πολιτικής προσκλήσεων. Ένας τέτοιος πίνακας είναι ο Πίνακας 5. Η σύγκριση των δεικτών PEU

¹⁰ Η ανάλυση των 45 υποκατηγοριών έδειξε ότι υπάρχουν τομείς που παρουσιάζουν ακόμα μεγαλύτερη ανισορροπία. Π.χ. μόνο οι αριθμοί 150-158 (Ψυχολογία) έχουν δείκτη 215 και ο αριθμός 327 (Διεθνείς Σχέσεις) έχει δείκτη 120. Όπως σημειώνει ο Aguilar (1986, σ. 19), το πως θέτουμε το «κατώφλι» χρειάζεται διερεύνηση γιατί μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε διάφορα όρια (π.χ. το 100%, τη μέση τιμή, ή την τυπική απόκλιση από τη μέση τιμή).

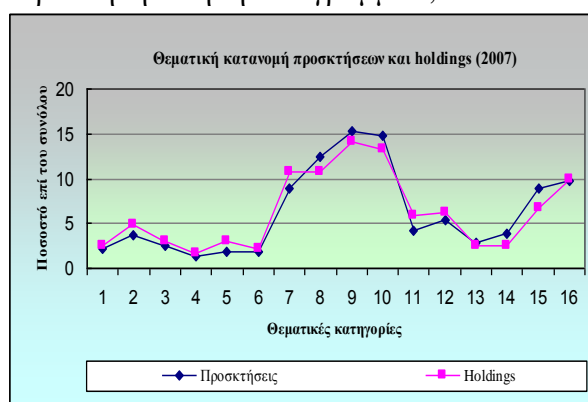
¹¹ Όπως και στο δείκτη PEU, και εδώ υπάρχουν περιπτώσεις υποκατηγοριών που παρουσιάζουν εξαιρετική ζήτηση, π.χ. οι αριθμοί 320-323 (Πολιτική Επιστήμη) έχει δείκτη RBH=1,0 ενώ συνολικά η κατηγορία 8 βρίσκεται κάτω από τη μέση τιμή. Ομοίως, θέματα όπως το Διεθνές δίκαιο (341) και ο Κομμουνισμός (335) έχουν δείκτες 2,8 και 2,6 αντίστοιχα ενώ οι δείκτες των κατηγοριών που ανήκουν κινούνται πολύ κοντά στη μέση τιμή. Αυτά τα ευρήματα είναι ορθά να εξεταστούν σε σχέση με τα υπόλοιπα ευρήματα ενώ μπορεί να οφείλονται σε συγκυριακά υψηλή ζήτηση.

¹² ώστε π.χ. να εξεταστεί το ενδεχόμενο αγοράς πολλαπλών αντιτύπων ή αλλαγής του χρόνου δανεισμού για υλικό με μεγάλη ζήτηση.

και RBH γίνεται συγκρίνοντας πώς αποκλίνουν οι δείκτες από τις μέσες τιμές τους για κάθε μία από τις 16 θεματικές κατηγορίες¹³. Θα δούμε παρακάτω τα συμπεράσματα από αυτόν τον πίνακα.

Πίνακας: 5- Πίνακας απόφασης - ομαδοποίηση κατηγοριών με βάση τους δείκτες PEU και RBH				
PEU [μέση τιμή 106,625)	RBH [μέση τιμή 0,94]	Ομάδες θεματικών κατηγοριών και χαρακτηριστικά χρήσης	Αριθμός κατηγοριών	Κατηγορίες
Απόκλιση από τη μέση τιμή	Απόκλιση από τη μέση τιμή			
↑	↑	A : υψηλός δανεισμός και διαδανεισμός	4	3, 5, 6, 7
↑	↓	B : υψηλός δανεισμός και χαμηλός διαδανεισμός	4	8, 11, 13, 14
↓	↑	Γ : χαμηλός δανεισμός και υψηλός διαδανεισμός	3	2, 10, 12
↓	↓	Δ : χαμηλός δανεισμός και διαδανεισμός	5	1, 4, 9, 15, 16

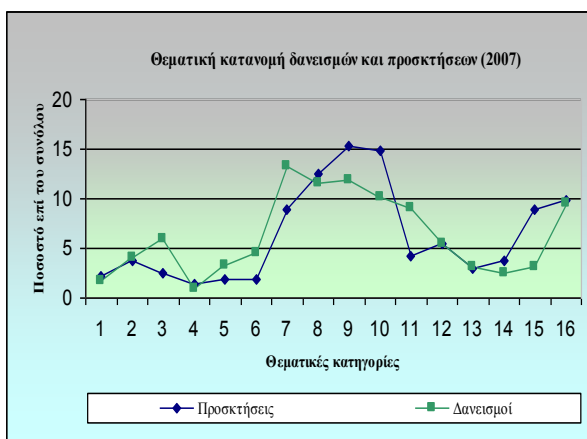
B. Σύγκριση δεδομένων χρήσης και προσκλήσεων. Το τελευταίο τμήμα της ανάλυσης εισάγει τα δεδομένα των προσκλήσεων. Συγκρίνουμε μέσω γραφικών παραστάσεων τα ποσοστά των στοιχείων χρήσης με τα ποσοστά των νέων αποκτημάτων για την ίδια περίοδο για κάθε μία από τις 16 θεματικές κατηγορίες. Το Σχήμα 1 δείχνει το ποσοστό των νέων αποκτημάτων σε σχέση με την υφιστάμενη συλλογή για όλες τις θεματικές κατηγορίες. Παρατηρούμε ότι τα δύο μεγέθη κινούνται γενικά παράλληλα, με ποσοστά ενίσχυσης της συλλογής για κάθε θέμα αντίστοιχα με τα ποσοστά που το θέμα καλύπτει στο σύνολο. Υπάρχουν 9 κατηγορίες που παρουσιάζουν ποσοστό προσκλήσεων μικρότερο από τον όγκο τους στη συλλογή με τις διαφορές να μην ξεπερνούν το 2,2%¹⁴. Στα Σχήματα 2 και 3 ελέγχουμε την ισορροπία της συλλογής εξετάζοντας τη χρήση του υλικού σε σχέση με την ανανέωση της συλλογής. Στο Σχ. 2, ενώ θα περιμέναμε μια παράλληλη κίνηση των γραμμών,

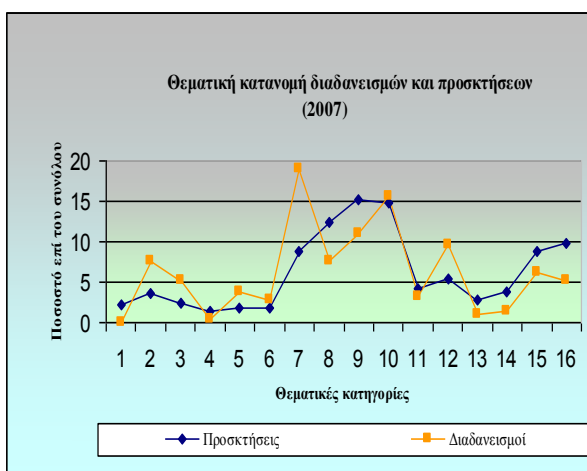
Σχ. 1 : Θεματική κατανομή προσκλήσεων και υφιστάμενης συλλογής για το έτος 2007.

¹³ Όπως όμως αναφέραμε προηγουμένως (υποσημείωση 11) η επιμέρους ανάλυση των υποκατηγοριών μπορεί να δείξει πιο λεπτές διαφορές.

¹⁴ Η θεματική κατηγορία 15 (Λογοτεχνία) παρουσιάζει ποσοστό προσκλήσεων μεγαλύτερο κατά 2,2 % σε σχέση με τον όγκο της στη συλλογή. Αντίθετα η θεματική κατηγορία 7 (Κοινωνικές ομάδες και διεργασίες, κουλτούρα, κ.ά.) υπολείπεται κατά 1,9 % των προσκλήσεων.

Σχ. 2: Θεματική κατανομή δανεισμών και υφιστάμενης συλλογής για το έτος 2007.

Σχ. 3: Θεματική κατανομή διαδανεισμών και υφιστάμενης συλλογής για το έτος 2007.

κατηγορίες που παρουσιάζουν χαμηλή ζήτηση (π.χ. 15, 4, 1, 9) ενώ οι περιοχές που υπερχρησιμοποιούνται (π.χ. 7, 6, 3) υπολείπονται στις προσκτήσεις. Στον Πίν. 6 βλέπουμε ότι, όλες οι κατηγορίες που παρουσιάζουν αυξημένες προσκτήσεις (με βάση τη διαφορά από τους δανεισμούς και τους διαδανεισμούς) ανήκουν στις ομάδες Δ και Γ και στις δύο περιπτώσεις (με λίγες εξαιρέσεις). Ωστόσο, πρέπει να σημειώσουμε εδώ ότι τέτοια στοιχεία είναι ενδεικτικά. Το εγχείρημα της διασύνδεσης της χρήσης του υλικού με τις προσκτήσεις πιστεύουμε πως αποτελεί μόνο το έναυσμα για πιο λεπτομερείς και εστιασμένες αναλύσεις της «επίδοσης» χρήσης των τίτλων πια, ανά θεματική κατηγορία, που παραγγέλλονται από τα διάφορα τμήματα ή μεμονωμένους καθηγητές (Day, Revill, 1995).

Ο πίνακας απόφασης (Πίν. 5, σελ. 9) μας έδωσε ένα σύνολο 9 θεματικών κατηγοριών που χρειάζονται περαιτέρω διερεύνηση και βρίσκονται στα 2 άκρα της χρήσης. Η ομάδα Α αφορά στα θέματα που υπερχρησιμοποιούνται και περιλαμβάνει τα θέματα που είχαμε προσδιορίσει

με την έννοια ότι η ζήτηση εντός της βιβλιοθήκης συνεπάγεται αντίστοιχη ζήτηση για υλικό που χρειάζεται να εισαχθεί στη συλλογή, παρατηρούμε ότι σε αρκετές θεματικές κατηγορίες τα δεδομένα αποκλίνουν, δηλ. η βιβλιοθήκη είτε αγοράζει περισσότερα είτε λιγότερα τεκμήρια από όσα χρησιμοποιούνται. Μάλιστα από τις 8 θεματικές κατηγορίες όπου οι προσκτήσεις υπερβαίνουν τη χρήση, οι 6 παρουσιάζουν και χαμηλή χρήση με βάση το δείκτη «ποσοστό αναμενόμενης χρήσης». Μόνο 2 κατηγορίες υψηλής χρήσης «ανταμείβονται» με υψηλές παραγγελίες (οι 8 και 14). Έτσι, σχεδόν όλες οι κατηγορίες που υπερχρησιμοποιούνται παρουσιάζουν αδυναμίες στην ενίσχυσή τους με νέο υλικό.

Στο Σχ. 3 παρατηρούμε επίσης παρόμοια, έντονη ανισορροπία σε αρκετές θεματικές κατηγορίες, πράγμα αναμενόμενο αφού όπως είχαμε δει στους Πίν. 3 και 4 η υψηλή και χαμηλή χρήση και ζήτηση υλικού συνολικά επικεντρώνονται στις ίδιες θεματικές περιοχές (με λίγες εξαιρέσεις). Και εδώ επιβεβαιώνεται το πρότυπο: η βιβλιοθήκη ενισχύεται σε θεματικές

Πίνακας : 6- Κατανομή θεματικών κατηγοριών ανάλογα με τη διαφορά προσκτήσεων – δανεισμών / διαδανεισμών [ομάδα Α, ομάδα Β, ομάδα Γ, ομάδα Δ]

Προσκτήσεις > Δανεισμοί								Προσκτήσεις < Δανεισμοί							
5,7	4,6	3,5	1,3	1,0	0,5	0,5	0,3	0,0	-1,1	-0,3	-1,4	-2,7	-3,5	-4,4	-
4,9															
15	10	9	14	8	1	4	16	12	13	2	5	6	3	7	11
Προσκτήσεις > Διαδανεισμοί								Προσκτήσεις < Διαδανεισμοί							
4,9	4,6	4,3	2,7	2,4	2,2	1,9	0,9	0,9	-0,9	-1,1	-1,9	-2,7	-3,9	-4,2	-10,1
8	16	9	15	14	1	13	4	11	10	6	5	3	2	12	7

αρχικά στην υπόθεσή μας. Όλα τα θέματα αυτής της ομάδας υστερούν σε ανανέωση μέσω των παραγγελιών (βλ. Πίν. 6). Οι λόγοι της υπερχρησιμοποίησης δεν μπορούν να διαφανούν

άμεσα, από αυτή την ανάλυση, γιατί μπορεί να οφείλονται σε παράγοντες που έχουν σχέση με : 1. τον αριθμό των σπουδαστών / χρηστών ανά τμήμα /κατεύθυνση / πρόγραμμα, 2. τα κοινά μαθήματα τμημάτων, 3. τον όγκο της συλλογής, 4. την ποιότητα της συλλογής (παλαιότητα, συνάφεια, κ.λπ.), κ.ά. Αν τα στοιχεία αυτά συνδυαστούν και με ανάλυση των ζητούμενων τίτλων ή και με επιτόπια έρευνα χρήσης θα μπορούσαν να ενισχύσουν την άποψη για ανάγκη ενίσχυσης αυτών των τμημάτων. Όσον αφορά στην ομάδα Δ, αυτή συγκεντρώνει τις κατηγορίες με την μικρότερη χρήση γενικά και ένα πλήθος θεμάτων, και αντίστοιχων τμημάτων της συλλογής, το καθένα σχεδόν με τη δική του ιδιαιτερότητα και χαρακτηριστικά, έτσι ώστε να είναι παρακινδυνευμένο να κάνουμε απόλυτες κρίσεις. Π.χ. η κατηγορία 16 (Ιστορία) παρουσιάζει οριακά χαμηλή χρήση που μπορεί να οφείλεται όχι κατ' ανάγκη σε αρνητικούς παράγοντες αλλά στον όγκο της συλλογής (το 9,9% του συνόλου), την παλαιότητα και την επάρκεια. Πιο χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της κατηγορίας 15 (Λογοτεχνία) όπου οι προσκτήσεις είναι πάνω από 2,5 φορές υψηλότερες από τους δανεισμούς, 1,5 φορές περισσότερες από τους διαδανεισμούς και 1,5 φορές πάνω από το συνολικό όγκο της συλλογής. Άρα εδώ πρέπει να εντοπιστούν οι λόγοι της χαμηλής ζήτησης (π.χ. άστοχη επιλογή υλικού, παλαιό υλικό, μικρή σχετικότητα με τα ενδιαφέροντα των τμημάτων, κ.ά.) καθώς και οι λόγοι για τις αυξημένες αγορές. Το γεγονός ότι μια τέτοια επίδοση της συλλογής μπορεί να οφείλεται σε ποικίλους παράγοντες σημαίνει πως δεν μπορούμε να στηριχτούμε αποκλειστικά σε τέτοιου είδους δεδομένα για αποφάσεις που αφορούν την κατανομή του προϋπολογισμού των προσκτήσεων. Όπως σημειώνουν οι Day, Revill (1995) το να θυσιάσουμε τις περιοχές χαμηλής χρήσης θα οδηγήσει τη βιβλιοθήκη στην κατάσταση ενός βιβλιοστασίου εγχειριδίων. Ειδικά μια βιβλιοθήκη κοινωνικών και πολιτικών επιστημών δεν μπορεί να παραμελήσει κάποιο τομέα απλώς σχετικό άλλα όχι τμήμα του σκληρού πυρήνα της θεματολογίας της.

Αναφορικά με τις άλλες δύο ομάδες, η ομάδα Β αποτελείται από θέματα που, μαζί με τις κατηγορίες της ομάδας Α, συγκροτούν τον πυρήνα των βιβλίων που αφορούν στις κοινωνικές επιστήμες, για αυτό και έχουν υψηλή χρήση μέσω δανεισμού. Εδώ το ποσοστό προσκτήσεων (19,6%) είναι πολύ κοντά στο ποσοστό των holdings (19%) και στο ποσοστό της ζήτησης για αυτά τα θέματα (23,7%). Η ομάδα Γ αντιστρόφως, περιλαμβάνει θεματικές κατηγορίες που παρουσιάζουν χαμηλότερη χρήση αλλά υψηλή ζήτηση υλικού μέσω διαδανεισμού. Αυτά, είναι ένα σύνολο θεμάτων που χωρίς να εντάσσονται στον κορμό των κοινωνικών επιστημών, στηρίζουν τη διεπιστημονική ματιά που τις χαρακτηρίζει. Εδώ παρατηρούμε μια δυσανάλογα μεγάλη ζήτηση υλικού μέσω διαδανεισμού που γνωρίζουμε πως έχει προκύψει σε μεγάλο βαθμό από συγκυριακές καταστάσεις. Αυτό το γεγονός μας ωθεί να θεωρούμε αυτά τα στοιχεία ενδείξεις μόνο

των τάσεων χρήσης χωρίς απόλυτη δυνατότητα αξιολόγησης προτού επαληθευθούν με άλλα δεδομένα ή με επανάληψη ορισμένων χρόνων.

6. Συμπέρασμα

Η προσέγγιση των χρηστοκεντρικών μεθόδων και τεχνικών αξιολόγησης της συλλογής επιχειρεί να αποκαλύψει τη σημασία που έχει για τους χρήστες μια συλλογή, πώς την αξιοποιούν στην πράξη καθώς και τις μελλοντικές τάσεις. Η χρησιμότητα αυτών των μεθόδων αυξάνεται εφόσον λειτουργούν συνδυαστικά και αποτελούν μέρος ενός σταθερού προγράμματος αξιολόγησης της βιβλιοθήκης. Η ανάλυση που παρουσιάσαμε συμβάλλει στα παραπάνω όπως και εκπληρώνει τους στόχους που θέσαμε. Τα αποτελέσματα δίνουν μια εμπειρισταωμένη εικόνα που επιβεβαιώνει τις αρχικές υποθέσεις μέσα από ένα σύνολο εύχρηστων δεικτών. Επιπλέον, υποδεικνύουν ότι μπορούν να δρομολογηθούν περαιτέρω αναλύσεις και μια προγραμματισμένη συζήτηση γύρω από το ζήτημα της ανάπτυξης της συλλογής και των προτεραιοτήτων που πρέπει να δοθούν. Η ορθολογική, και με βάση τις τρέχουσες ανάγκες αλλά και τις μελλοντικές προβλέψεις, πολιτική ανάπτυξης συλλογής, καθορίζεται, και προσδιορίζει με τη σειρά της, τη διαχείριση και κατανομή του προϋπολογισμού προσκτήσεων. Όταν η εργασία αυτή ρυθμίζεται κυρίως με βάση τη θεματική / επιστημονική κατεύθυνση του οικείου ιδρύματος, η διάθεση στέρεων δεδομένων για την υφιστάμενη χρηστικότητα της συλλογής αποτελεί ένα εργαλείο που ενισχύει τις αποφάσεις της βιβλιοθήκης να στηρίξει τον ένα ή τον άλλο θεματικό τομέα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Agee, J., 2005. Collection evaluation: a foundation for collection development. *Collection Building*. 24(3) pp. 92-95
- Aguilar, W., 1986. The application of relative use and interlibrary demand in collection development. *Collection Management*. 8 (1) pp. 15-24.
- Bodi, S., Katie Maier-O'Shea, 2005. The library of Babel: making sense of collection management in a postmodern world. *Journal of Academic Librarianship*. 31(2) pp. 143-50.
- Bonn, George S., 1974. Evaluation of the collection. *Library Trends*. 22 (3) pp. 265-304.
- Byrd, G.D., D.A. Thomas, K.E. Hughes, 1982. Collection development using interlibrary loan borrowing and acquisitions statistics. *Bulletin of Medical Libraries Association*. 70 (1) pp. 1-9.
- Carrigan, D.F., 1996. Collection development-evaluation. *The Journal of Academic Librarianship*. 22 (4) pp. 273-278.
- Day, M., D. Revill, 1995. Towards the active collection: the use of circulation analyses in collection evaluation. *Journal of Librarianship and Information Science*. 27 (3) pp. 149-157.
- Drott, M.C. et al., 1976. Interlibrary loan analysis in collection development. *Library Resources and Technical Services*. 20 (1) pp. 98-104.
- Evans, E.G., 1995. *Developing library and information center collections*. Englewood, Colorado: Libraries Unlimited.
- Gorman, G.E. and Ruth H. Miller, 2000. Changing collections, changing evaluation. In: Gorman, G.E. (ed.), *Collection management. International Yearbook of Library and Information Management 2000/2001*. London: Library Association Publishing.
- Henderson, A., 2000. The library collection failure quotient: the ration of interlibrary borrowing to collection size. *The Journal of Academic Librarianship*. 26 (3) pp. 159-170.
- Johnson, P., 2004. *Fundamentals of collection development & management*. Chicago: American Library Association.
- Knievel, J.E., et al., 2006. Use of circulation statistics and interlibrary loan data in collection management. *College and Research Libraries*. 67 (1) pp. 35-49.
- Lockett, B. (ed.), 1989. *Guide to the evaluation of library collections. Collection management and development guides 2*. Chicago: American Library Association.

- Mortimore, J.M., 2006. Access-informed collection development and the academic library: using holdings, circulation, and ILL data to develop prescient collections, *Collection Management*. 30 (3), pp. 21-37.
- New, D.E. and R.Z. Ott, 1974. Interlibrary loan analysis as a collection development tool. *Library Resources & Technical Services*. 18 (3) pp. 275-283.
- Ochola, J.N., 2002. Use of circulation statistics and interlibrary loan data in collection management. *Collection Management*. 27 (1) pp. 1-13.